

Quan vam endreçar el català

LLENGUA. Aquest gener fa cent anys de la publicació de les «Normes ortogràfiques» del 1913, gràcies a les quals tots escrivim el mateix català.

XAVIER VALLS

Immediatament després de l'edició de les *Normes ortogràfiques* l'any 1913, Enric Prat de la Riba, futur president de la Mancomunitat, va escriure a *La Veu de Catalunya* un article molt cèlebre. Demanava posar-li al desgavell: «Ha d'acabar aquesta semianarquia de la llengua catalana, en què cada escriptor té una llengua, una gramàtica, una ortografia pròpies». I encoratjava tots els catalans a seguir, per patriotisme, les noves regles ortogràfiques: «Ja que no ha tingut el català l'evolució normal de les llengües llatines, ja que no ha tingut en els segles del Renaixement, ni te encara avui, un Estat que hagi imposat o pogués imposar des de dalt formes úniques definitives, donem-nos-les espontàniament. Lluïment, nosaltres mateixos, per aclamació, per patriòtica renúncia de totes les preferències individuals o d'escoles; establim-les per unanime plebiscit de tots els catalans».

Entenent que el model de llengua proposat pel principal artífex de les *Normes*, Pompeu Fabra, partia d'una visió científica i era en cert grau arbitrari —inevitablement, cal dir-ho—, això implicava moltes renunciïes. L'actitud que es demanava a la societat era d'una gran modernitat i altura de mires. Però, tot i així, la reforma fabriana va tirar endavant i la cultura catalana s'hi va afegir majoritàriament. Es va obrir llavors una etapa d'esplendor de la llengua. Quina mena de societat era capaç d'això? Què havia succeït perquè hi hagués un escenari que permetés aquest grau d'implicació?

La Renaixença catalana. Per darretre d'aquests fets, des dels decrets de Nova Planta, hi havia gairebé dos segles de perdua d'oficialitat del català i un llarg procés de castellanització que va eliminar el català d'entorns clau com ara l'administració i l'escola. En tot el domini lingüístic hi havia una situació de diglòssia: el castellà era usat en situacions formals i especialment escrites (literatura, educació, etc.) i el català es feia servir en l'ambient familiar i de forma oral.

Però a partir de la segona meitat del segle XIX els aires del Romànticisme que corrien per Europa, i que reivindicaven les cultures nacionals i la seva «glòria medieval», van arribar a Catalunya en forma d'un moviment literari, la Renaixença catalana, i van provocar un canvi important de mentalitat que afectava de manera particular la burgesia. Així naixia el catalanisme polític, i la nova presa de consciència que va portar a la identificació de llengua i nació. Apareix a l'horitzó la normalització lingüística com a objectiu. Calia una llengua única i que fos una eina útil per a la seva pròpia recuperació. Des del 1860 s'havien fet diferents esforços per unificar l'ortografia catalana, però no havien tingut gaire èxit. El treball d'ordenació de la llengua i l'aspiració d'instaurar un model de llengua literària

giraven llavors a l'entorn de la polèmica entre els partidaris del «català que ara es parla» (que volien que la llengua literària s'assemblés al model de la llengua parlada modernament) i els partidaris del «català literari o acadèmic» (que volien restaurar la llengua a partir dels textos antics).

En l'àmbit cultural, a partir del 1892 el moviment de la Renaixença és substituït pel Modernisme, que va acabar de deixar enrere els complexos a l'hora de fer un ús literari ampli del català. Els modernistes aspiren a posar la cultura catalana a l'altura de les cultures nacionals europees en tots els àmbits i sentits. Apareixen una gran varietat d'autors, de gèneres literaris i d'obres. Va ser en el marc d'aquesta nova tendència literària que es va obrir el camp de la reforma idio-

màtica. En aquest context, la irrupció de Pompeu Fabra en els cercles intel·lectuals catalans és un fenomen clau. Fabra tenia uns quants conceptes clars sobre com havia de ser el nou model de llengua, però necessitava primer una plataforma de llançament per al seu model. Aquesta va ser la revista modernista *L'Avenç*, a les pàgines de la qual va néixer una campanya lingüística decisiva.

La campanya de 'L'Avenç'. Aquesta acció va durar des del juliol de 1890 fins al desembre de 1892. El 1890 Jaume Massó, director de la capçalera, va conèixer Joaquim Casas-Carbó i junts van començar una campanya que es marcava l'objectiu de «modificar l'ortografia i posar el llenguatge escrit d'acord amb el llenguatge parlat»: en això va consistir la croada lingüística portada a terme per ells dos

Va ser en el marc del modernisme que es va obrir el camp de la reforma idiomàtica. La irrupció de Pompeu Fabra és un fenomen clau. Fabra tenia uns quants conceptes clars sobre com havia de ser el model de llengua, però necessitava una plataforma de llançament, que va ser la revista modernista *L'Avenç*, on va néixer una campanya lingüística decisiva

junt amb Eudald Canivell i Pompeu Fabra. Va començar amb la publicació de dos articles d'Eudald Canivell sota el títol de *La rutina del català escrit*, on es mostrava partidari de la normativització. Però la primera aportació científica quant a continguts de la campanya pròpiament dita va ser la publicació per part de Pompeu Fabra

de *l'Ensayo de gramàtica del catalán moderno* (1891), un treball de descripció encara escrit en castellà i publicat sota el segell de la revista. Per difondre la línia desenvolupada d'aquest «*catalán moderno*», Pompeu Fabra, Jaume Massó i Joaquim Casas, van pronunciar diverses conferències al Centre Excursionista de Catalunya, institució on es va fer extensiva la campanya. Durant tot l'any 1892 *L'Avenç* també va anar publicant una secció titulada «La reforma lingüística» que aglutinava l'actualitat sobre la campanya. Alhora que s'hi informava de les mesures que s'anaven adoptant, servia de mitjà de comunicació per conduir les enceses polèmiques lingüístiques sobre aquestes innovacions.

La campanya, així, canalitzava la controvèrsia entre els partidaris d'un català pur però farcit d'arcaïsmes i els que volien donar caràcter normatiu a la llengua viva i parlada. En aquest sentit, el gran encert de *L'Avenç* va ser saber liderar els partidaris del «català que ara es parla» amb l'aportació del rigor científic i alleugerint el català de vulgarismes i castellanismes.

Algunes de les novetats en l'ortografia que *L'Avenç* va aplicar en les seves pròpies publicacions van ser: reintroduir la ç (de fet, la pròpia revista va deixar de dir-se *L'Avenç* i va passar a dir-se *L'Avenç*), excloure la preposició *ab* en benefici d'*am* o *amb*, fer acabar els plurals i les formes verbals en *-es* i *-en*, eliminar la *y* en benefici de la *i*, eliminar la *h*, i usar els dos accents actuals, l'agut i el greu. La reforma proposada des de la revista va configurar una bona base per a les *Normes ortogràfiques* del 1913, però, per arribar-hi, encara faltava algun pas important.

El congrés internacional. Durant la primera dècada del segle xx es va fer sentir amb força la influència del Noucentisme, amb la seva predilecció per la norma i el rigor estètic enfront de la inspiració descontrolada, així com per la submissió a la disciplina política. Com a actitud, va ser clau. El manacorí Antoni Maria Alcover va començar a treballar en la convocatòria d'un congrés lingüístic amb la finalitat d'aprofundir en

ELS ANTINORMISTES

Tot i la bona acceptació popular i oficial, el nou sistema ortogràfic va fer aixecar moltes veus discordants, que van ser liderades per l'escriptor i editor Francesc Matheu. Els antinormistes es van organitzar a l'entorn de l'Acadèmia de la Llengua Catalana, refundada l'any 1915 com a alternativa a l'Institut d'Estudis Catalans. En van arribar a formar part escriptors de primera fila com ara Àngel Guimerà, Apel·les Mestres, Victor Català i Narcís Oller. Aquesta acadèmia va crear una proposta alternativa a la fabriana i va presentar les seves pròpies *Regles ortogràfiques* el 1916. Les regles, que van tenir poc seguiment, conservaven solucions tradicionals com els finals de paraula en *ch* i *t*, la forma *ab* i les contraccions *al*, *del* i *pel* en forma invariable davant de vocal. El mateix mossèn Alcover, passats uns anys, també es va afegir als antinormistes tot i haver-ne estat un dels signants

el coneixement de qüestions de lèxic i sintaxi. Però el lingüista alemany Bernhard Schüdel va aconsellar a mossèn Alcover que n'ampliés la perspectiva i el transformés en el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana. I així va ser. En un gest assenyat, la llengua catalana va buscar referències vàlides en l'entorn de les llengües romàniques i aquest esperit es va materialitzar en l'organització del congrés del 1906. La figura principal va ser-ne Antoni Maria Alcover, qui generava moltes adhesions, però la grandesa de la trobada va raure en la presència de 3.000 congressistes (Joan Maragall, Joaquim Ruyra, Ramón Menéndez Pidal, etc.), una bona part dels quals eren estrangers. Va significar també la presa de consciència definitiva sobre la necessitat de normativització del català. La participació de Pompeu Fabra en el congrés va ser destacada, i hi va exposar les seves idees en una comunicació titulada «Qüestions d'ortografia catalana». Entre d'altres formulacions, va proposar-hi la supressió de la lletra *h*.

Paral·lelament a aquest dinamisme intel·lectual, la influència d'Enric Prat de la Riba des de les institucions ja es deixava notar i l'any 1907 va

impulsar la seva primera gran iniciativa cultural: la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, una proposta que havia sorgit justament del I Congrés Internacional de Llengua Catalana. Prat de la Riba era llavors president de la Diputació de Barcelona.

Les 'Normes'. El 24 de gener de l'any 1913 es van subscriure les *Normes ortogràfiques*. Pompeu Fabra en va ser el principal autor, però van ser acordades i aprovades en el marc de l'Institut d'Estudis Catalans, concretament de la Secció Filològica de l'IEC. Aquesta nova secció de l'Institut, presidida per Antoni Maria Alcover, va ser creada el 1911 i molt aviat va decidir establir un sistema ortogràfic uniforme per a totes les seccions de l'IEC, amb la finalitat inicial de publicar amb el mateix criteri com a mínim les publicacions de les diferents seccions de l'entitat. Aquest va ser l'origen de les *Normes ortogràfiques*. La ponència encarregada d'aquesta tasca va estar formada per Antoni Maria Alcover, Pompeu Fabra, Josep Carner, Frédéric Clascà, Lluís Segalà, Jaume Massó, Miquel dels Sants Oliver, Antoni Rubió i Lluch, Pere Coromines i Eugeni d'Ors.

El pes del treball va recaure de seguida sobre Pompeu Fabra, que a poc a poc aniria imposant la seva perspectiva. Fabra va elaborar un qüestionari per a la resta de membres que va servir de mètode de treball per estudiar, debatre i precisar les normes a introduir. Finalment, es van votar les propostes i el text aprovat (per tots els membres de la Secció Filològica excepte Àngel Guimerà) es va concretar en 24 regles que van passar a ser ratificades per l'Institut en ple. En aquest document de 14 pàgines es fonamenta el català escrit modern.

El sistema ortogràfic es basava en el que s'havia presentat a les pàgines de *L'Avenç*, excepte perquè s'havia fet neteja d'algunes innovacions considerades poc adequades. A partir d'aquí, amb l'impuls institucional comandat per Prat de la Riba, que el 1914 les va declarar oficials des de la Mancomunitat de Catalunya, les normes van ser seguides de forma majoritària per la premsa i les

ENTREVISTA A MILA SEGARRA

Filòloga i biògrafa de Pompeu Fabra

Fem conjectures: quin català tindríem avui sense la unificació de la llengua de 1913?

No sé si tindríem una llengua diferent de la que tenim o semblant, quant a la forma. Convé recordar que el català es va codificar en ple Noucentisme i en una situació de predomini del català central, tot i que s'ha anat modificant i enriquint amb les aportacions dels altres dialectes. Potser avui, amb els coneixements que tenim, l'hauríem fet més plural que no pas llavors. El que sí que puc assegurar és que sense l'obra de Fabra, acceptada unànimement a tot el territori de la llengua catalana, hauríem tingut encara més problemes durant la transició política: no sols hauríem hagut de lluitar amb les lleis i les incomprendions per fer possible l'accés del català a l'escola i als mitjans de comunicació, sinó que alhora hauríem hagut de prendre decisions sobre l'ortografia, la gramàtica i el lèxic.

Què ens hem perdut per causa de la reforma fabriana?

No res. Fabra va dissenyar una llengua que, tot i partir del català central, no era excloent: tenia en compte els tres grans dialectes del català. L'objectiu era crear una varietat supradialectal que pogués ser en el futur la llengua estàndard de la comunitat lingüística catalana. Posteriorment aquesta llengua ha estat modificada i enriquida per gramàtics i escriptors de tot el territori a partir del magnífic canemàs dissenyat per Fabra. Les pèrdues les devem més aviat a una situació política gens o poc favorable a la normalització del català (repressió franquista, transició política deficient...).

Quina podria ser la gran tasca a emprendre per un Pompeu Fabra del segle XXI?

Avui el català és cosa de tothom. Per sort, gràcies al mèstratge i a l'obra d'un nombre reduït –però significatiu– de lingüistes postfabrians (Joan Coromines, Antoni Badia i Margarit, Germà Colón, Joan Veny, Manuel Sanchis Guarner, Francesc de Borja Moll, Aina Moll...) el nombre d'estudiosos de la llengua catalana ha augmentat notablement. Tenim unes noves generacions educades a les nostres universitats amb una altíssima preparació que els permetrà acarar els reptes de la societat catalana del segle XXI en el camp lingüístic.

Quan farem oficial una nova gramàtica normativa?

L'Institut d'Estudis Catalans hi treballa des de fa anys. Ja ha posat a disposició dels ciutadans les modificacions i ampliacions del codi fabrià aprovades fins ara. La sintaxi, que era el punt fort d'aquesta ampliació, ja està enllestida. Es farà pública tan bon punt el treball, fet per una comissió d'acadèmics –entre els quals hi havia Joan Solà– sota la direcció de Gemma Rigau, sigui aprovat pels membres de la Secció Filològica.

editorials. També per molts escriptors amb ascendent com Antoni Rovira i Virgili, Jaume Bofill i Joan Puig i Ferrer. Finalment, les normes van ser ampliadades i especificades en els 50 punts de l'*Exposició de l'Ortografia Catalana*, que constitueix el preàmbul del *Diccionari Ortogràfic* (1917) de l'IEC. Foren ratificades a les Illes Balears i més tard al País Valencià en forma de les *Normes de Castelló* del 1932. Les bases de la codificació lingüística dels Països Catalans havien quedat establertes.

El període que abraça des de principis de segle XX fins a la Guerra Civil no només marca l'època d'ordenació i normativització de la llengua, sinó que també és una etapa de gran brillantor del català en tots els àmbits. La recuperació cultural es va fer palesa en la profusió de diaris i publica-

cions periòdiques (humorístiques, infantils, esportives, musicals...), en la literatura, en l'ensenyament, en els premis acadèmics, etc.

El procés definitiu de reglamentació va durar gairebé vint anys (de 1913 a 1932) i, a més de les *Normes ortogràfiques*, va tenir com a base dues altres obres fonamentals de Pompeu Fabra: la *Gramàtica catalana* (1918) i el *Diccionari general de la llengua catalana* (1932). Fabra és sense cap mena de dubte l'home de consens en la reforma del català. Ell va ser l'única persona capaç de tirar endavant una tasca hercúlia que, per sobre de tot, havia d'unir moltes veus discordants. Si aixequés el cap i veies que, a hores d'ara, la gramàtica normativa oficial encara és la seva, segur que se'n faria creus. També té gairebé cent anys. ■